

Folk de bliver jo dummere jo mere de får at drikke – **Om nominaler som løst fundament**

AF JAN HEEGÅRD PETERSEN

Artiklen afrapporterer en empirisk undersøgelse af nominaler der optræder som løst fundament ('ekstraposition til venstre'). Data kommer fra syv sociolingvistiske interview, og alle eksempler med nominaler som løst fundament og i fundamentfeltet er ekstraheret og analyseret. Undersøgelsens vigtigste resultater er at pronominalsyntagmer har en højere sandsynlighed for at optræde som løst fundament end andre nominalsyntagmer, og at substantivsyntagmer der indeholder en relativsætning, har større chance for at optræde i løst fundament end syntaktisk mere enkle substantivsyntagmer. Syntagmernes størrelse i form af antal ord spiller ikke nogen vigtig rolle, som ellers påpeget i andre studier af dansk. Artiklen diskuterer resultaterne i lyset af hierarkier der kombinerer nominalers materiale med deres diskursiv-referentielle funktion, men den finder ingen oplagt forklaringsfaktor for distributionsmønstret i data i modellerne.

1 Indledning

Denne artikel undersøger nominaler i hvad der i den dansksprogede litteratur er kendt som 'løst fundament' eller 'ekstraposition til venstre'.¹ Nærmere bestemt efterprøver artiklen med data fra syv sociolingvistiske interview om eller i hvilket omfang foranstillede nominale leds art, materiale og størrelse spiller ind på om de optræder som løst fundament eller som fundament. Med 'løst fundament' menes den syntaktiske konstruktion hvor et sætningsled, i denne artikel et nominal, introduceres som et emneled der står uden for sætningens egentlige kerne, og som genoptages af et anaforisk – eller resumptivt, dvs. genoptagende – pronomen i sætningens kerne, på fundamentpladsen. Eksemplerne (1)-(5) illustrerer dette syntaktiske mønster, hvor det emneintroducerende sætningsled er med fed, og det genoptagende pronomen er med fed og dobbelt understreget; kursivering i eksemplerne bruges når der er noget ekstra der skal fremhæves.²

¹ Med termen 'løst fundament' lægger denne artikel sig op ad Becker-Christensen (2010: 112-113). Andre betegnelser er bl.a. 'ekstraposition til venstre' (Togeby 2003: 20), (Hansen & Heltoft 2011: 1827-1842), 'genoptaget fundament' (Diderichsen 1966), 'forfeltfordobling' (Galberg Jacobsen & Skyum-Nielsen 2005: 196) eller 'ekstra forfelt' (Christensen & Christensen 2014).

² Hvor intet andet er angivet, er eksemplerne fra de sociolingvistiske interview (se kap. 2), med talerinitialer angivet i parentes. Kildens transskriptionsprincipper er bibeholdt, og læseren skal være

- (1) og **alle de andre praktikanter de** snakkede om nu skulle de snart ud og have øl (KKJ)
- (2) jamen **poker det** kan jeg godt lide (MIP)
- (3) og altså **manderollen den** støder man jo på overalt i samfundet (KKJ)
- (4) og **alle de andre de** er jo bare tilløbere (DBE)
- (5) men **det med at snakke det** skal man lige have ind på: # på banen igen (MIP)

De fleste typer sætningsled kan stå som løst fundament, i (1) og (4) subjekter, henholdsvis substantivisk og pronominalt, i (2) og (5) objekter, igen substantivisk og pronominalt, og i (3) en styrelse. Se i øvrigt Hansen & Heltoft (2011: 1827-1832), Jørgensen (2016: 281-283) og Heegård Petersen (2023) for eksempler på andre led end nominaler.

Hovedformålet med artiklen er at undersøge hvilke materiale- og strukturmæssige faktorer der medvirker til syntaktiske konstruktioner med løst fundament, henholdsvis uden løst fundament. I det følgende præsenterer og afgrænser jeg først genstandsfeltet, og jeg resumerer tidligere forskning i emnet. I afsnit 2 følger en redegørelse for de data og den metode der er brugt, og i afsnit 3 bringes selve analysen. I afsnit 4 diskuterer jeg de vigtigste resultater, og afsnit 5 indeholder en konklusion.

1.1 Løst fundament: Syntaktiske kendetegn

Det syntaktiske mønster med et nominalt led som løst fundament og med et genoptagende, anaforisk pronomen på fundamentpladsen er på ingen måde ukendt i dansk, eller i mange andre af verdens sprog. Internationalt betegnes mønstret ofte ‘left dislocation’ (LD), ‘copy left-dislocation’ (CLD) eller ‘left detachment’, og mønstrets syntaktiske, informationsstrukturelle og diskursive særtræk har siden 1970’erne været genstand for talrige undersøgelser, se Lambrecht (2001) og Westbury (2016) for oversigter. Med de forskelle til trods der er i litteraturen mht. teori, metode og indsigter fra forskellige former for data, er der enighed om at mønstret

opmærksom på følgende konventioner: “:” = forlængelse af enkeltlyd, “#” = kort pause, “ha” = latterudbrud, bindestreg i ord, fx *selvafbr-*, = selvafbrydelse, “!” = emfatisk tryk og “hh” = hørbar ind- el. udånding. Herudover er “_” udeladt ved flerordssammensætninger, påhængs-*ikke* er stavet *ikk*, turindledende og -afsluttende pause- og tøvemarkeringer er udeladt, og ligeså er overlappende ytringer fra samtalepartneren.

syntaktisk set er en sætningsstruktur hvori et referentielt led der i prædikatsstrukturen kan være en aktant eller cirkumtant/adjunkt, er placeret uden for kernesætningens grænser (fx Lambrecht 2001) med en anaforisk ‘erstatning’ i selve sætningskernen; enten på Fundamentpladsen (i en dansk tradition), som i (1)-(5), eller på en anden plads, som vist med (6a-b).

- (6a) **P.A. Heiberg**, hvem kender ham? (Hansen & Heltoft 2011: 1829)
 (6b) altså **folk der påstår de sidder og vinder** så vil jeg sige de er fuld af gas (MIP)

Eksemplerne (7)-(8) viser to andre slags løst fundament. I (7) fungerer adverbialt *der* som en ‘skæv genoptager’, anaforisk betragtet, og i (8) optræder der et interjektional mellem det løse fundament og fundamentet.

- (7) jeg tror at **børnefamilier i dag altså dem med små børn der** tror jeg ikke der er lige så mange som der har været (MIP)
 (8) så: så **den dårlige samvittighed jo det** lærte man da også at få hjemmefra hvis man ikke # opførte sig som man burde ikke (MIP)

Eksemplerne i (7)-(8) har det til fælles at det anaforiske element ikke kan undværes, i modsætning til eksemplerne med det genoptagende pronomen i (1)-(5). Man kan derfor diskutere om der i det hele taget er tale om samme konstruktion. Dette er dog ikke artiklens ærinde. Interessen er hvilke grammatiske og informationsstrukturelle betingelser der giver mønstre som i (1)-(5) over for varianter *uden* løst fundament, altså betingelserne for variationen: Hvornår et nominal optræder som fundament over for hvornår det optræder som løst fundament med et genoptagende pronomen på fundamentpladsen. I analysen der fremlægges her, har jeg derfor udelukket typerne som vist med (6)-(8).

1.2 Reaktivering og tilgængelighed

Den overordnede informationsstrukturelle funktion for løst fundament, eller ‘left-dislocation’, er “(re)activation of referents that are assumed to entertain a low degree of accessibility in the mind of the addressee” (Westbury 2016: 35; se også fx Givón 2001: 265 og Lambrecht 2001: 1061ff.). Funktionen er altså ikke at indføre referentielt set spritnye entiteter. Den funktion er overladt til fundamentpladsen (fx med fokusfunktion), senere pladser i sætningen eller til andre sætningskonstruktioner (Togeby 2003: 157-178 og Hansen & Heltoft 2011: 1838). Derimod bruges

løst fundament til at genindføre referenter der enten er nævnt i forvejen i diskursen, eller som på en eller anden måde er indforstået i den forudgående diskurs (Togeby 2003: 174, Brøcker m.fl. 2012: 27 og Jørgensen 2016: 296). Hansen & Heltoft (2011: 1837) illustrerer denne pointe med eksemplerne i (9)-(10). Det løse fundament i (9) karakteriseres som besynderligt, og er sat i parentes af forfatterne, idet der ikke i den umiddelbare kontekst er noget der indikerer at *politiet* er en mulig referent. Heroverfor står (10) hvor *ballade* i den umiddelbare kontekst udløser *politi* som mulig og rimelig, indforstået diskursreferent.

(9) af sted, **politiet (!de)** kommer

(10) der var en del ballade, og **politiet, de** var som sædvanligt for sent ude

Givón (2001: 254) kalder nominal som løst fundament (dvs. ‘left dislocation’) for en type ‘marked topic construction’, hvormed menes en konstruktion der koder referenter der har en lav tilgængelighed (‘low accessibility’). Lav tilgængelighed omtales nærmere således:

Their low accessibility may be due to their being *re-introduced* into the discourse after a considerable gap of absence. Or it may be due to *referential competition* or *contrast* (Givón 2001: 254; fremhævninger originale).

Endvidere gælder det ifølge Givón at markerede topikkonstruktioner tages i brug ved “discontinuous topics” (s. 254), og om *left dislocation*, dvs. (nominaler på) løst fundament, at det er en typisk måde at markere “most commonly definite and anaphoric ones, that have been out of the focus of attention for a while and are being brought back into the discourse” (s. 265).

En diskursreferents indforståethed er naturligvis ikke et enten-eller-spørgsmål, og derfor har nogle forskere foreslået ‘tilgængelighedsskalaer’ (‘accessibility scales’, (Ariel 1990): 73, Ariel 2001: 31), ‘givetheds-hierarkier’ (‘Givenness hierachy’, (Gundel m.fl. 1993: 275) eller ‘scale for continous vs. discontinous (in)accessible topic’ (Givón 1983: 17) som dels forklaring på hvorfor ikke alle typer nominaler forekommer lige ofte som løst fundament vs. som fundament (med en dansk terminologi), eller hvorfor sætningsinitial (pronominal) reference kan antage forskellig form. Tankegangen bag disse skalaer er at en referent skal forstås som en kognitiv orienteret tilgængelighedsmarkør, dvs. en sproglig enhed der aktiverer en entitet i modtagerens forståelse, og referentens morfosyntaktiske indpakning afspejler dens grad af tilgængelighed. Skalaen i (11) illustrerer denne pointe.

(11) Tilgængelighedsskala ('Accessibility scale'), revideret fra Ariel (2001: 31).

Full name+modifier > full name > long definite description >
 short definite description > last name > first name >
 distal demonstrative+modifier > proximate demonstrative+modifier >
 distal demonstrative+NP > proximate demonstrative+NP >
 distal demonstrative(-NP) > proximate demonstrative(-NP) >
 stressed pronoun+gesture > stressed pronoun > unstressed pronoun >
 cliticized pronoun > verbal person inflections > zero

Skalaen udtrykker at referenter der udtrykkes med fuldt navn og en modifikation af en slags, har lavest tilgængelighed, eller 'givethed', referenter der (blot) udtrykkes med pronomener eller via personbøjning på et verbum, eller via ellipse, "zero", har høj tilgængelighed. Med andre ord, jo højere og kognitivt set nemmere tilgængelighed en referent er for modtageren, jo mindre morfosyntaktisk materiale behøver afsender iklæde referenten. Og omvendt, jo lavere kognitivt tilgængelig afsender formoder at en referent er for modtager, jo mere morfosyntaktisk materiale vil afsenderen iklæde referenten. For udfyldningen henholdsvis ikke-udfyldning af løst fundament har denne skala den implikation at det er meget lidt forventeligt at referenter med form som nederst på skalaen vil optræde som løst fundament. Og givet det løse fundament overordnede funktion (se ovenfor) vil man forvente at referenter øverst på skalaen overvejende vil være at finde som løst fundament end som fundament.

Med udgangspunkt i dansk tilbyder Togeby (2003: 143-155) også et nominalhierarki; Togeby taler om nominalers 'aktiveringsgrad', som kan karakteriseres på en skala fra 'stærk' til 'svag', hvor 'svag' svarer til 'højt tilgængelig' hos Ariel. Nominalers aktiveringsgrad bestemmes af afsender ud fra dennes vurdering af "modtagerens bevidsthed". Togeby siger det på denne måde:

Når afsenderen skal vælge formulering af omtalen af en bestemt genstand i den omtalte situation, sker valget på grundlag af viden om i hvilket område af modtagernes bevidsthed genstanden skal findes, dvs. hvilken aktiveringsgrad genstanden har på det givne tidspunkt i modtagernes bevidsthed (Togeby 2003: 144).

Opstillingen nedenfor viser hvordan nominaler adskiller sig fra hinanden mht. 'styrke', og hvilke former for 'aktiveringer' der er forbundet hermed.

Figur 1: Togeby's model for nominalers aktiveringsgrad, tilpasset efter Togeby (2003: 144-147). Dennes terminologi delvist bevaret.

Type	Eksempel	Aktiveringstype
8 Ubestemt nominal	<i>tre sønner, et bjerg</i>	Mentalt lager; mulige individuelle genstande
7 Ny, men bestemt el. kendt gennem inferens	<i>kirkegården, konen</i>	Kulturel baggrund; virkelige eller inferentielle genstande
6 Proprium	<i>Peter, EU, ..</i>	genstande
5 Deiktisk pronomen	<i>jeg, du, jer, din, nu, ..</i>	Aktuel baggrund; aktuelle individuelle genstande
4 Bestemt nominal med adjektiv, demonstrative pronomener	<i>den ældste søn, dét sted, dengang, ..</i>	Omtalt baggrund og individuelle genstande
3 Anaforisk substantiv med bestemthedsendelse	<i>drengen, 'hende, denne, denne dreng</i>	
2 Tryksvagt personligt pronomen	<i>øhan, øhende, ..</i>	Opmærksomhedsfelt; tematiserede emner
1 Tryksvage situationer	<i>øder, øher</i>	

Ubestemte nominaler, med styrke 8, er stærke fordi de kan “udvælges blandt alle mulige individuelle genstande af alle mulige genstande” (Togeby 2003: 146), “tre sønner” kan være hvilke som helst tre sønner, ikke nogen specifikke sønner. Bestemte substantiver og proprier, med styrke 7-6, er også stærke idet deres udpegningskraft er stor, omend begrænset til hvad der er fx inferentielt muligt (for de bestemte substantivers vedkommende); proprier er stærke idet de ”bruges om genstande fra både omtalt baggrund, aktuel baggrund og kulturel baggrund” (ibid.). I den ‘svage’ ende af skalaen finder vi de tryksvage pronomener og de tryksvage situationer. Pronomenernes aktiveringsstyrke er svag fordi de er snævert bundet til “individuelle genstande” der er benævnt som emne i den umiddelbare kontekst. Og situationerne er svage idet ikke henviser “til noget andet end situationen” (ibid.).

Eftersom løst fundament eller ej har med reaktivering af referenter at gøre, vil det være forventeligt at tryksvage personlige pronomener og situationer ikke optræder som løst fundament, idet de iht. Togeby er snævert forbundne med den umiddelbare kontekst (dvs. umiddelbart tilgængelige, jf. Ariel), hvorfor en reaktivering ville være besynderlig – referenterne er jo netop som lige nævnt eller tematiserede aktive

hos modtageren. Det er derimod et mere åbent spørgsmål fx om også de (nær-)analogiske nominaler med styrke 3-4 vil være mindre tilbøjelige til at optræde som løst fundament end de inferentielt og dermed ikke nødvendigvis nævnte/tematiserede inferentielle bestemte substantiver.

Jeg diskuterer i afsnit 4 i hvor høj grad og på hvilke måder de to her gennemgåede nominalhierarkier kan belyse de mønstre der redegøres for i analyseafsnittet.

1.3 Tidligere beskrivelser af løst fundament på dansk grund: To generelle principper

Sætningsmønstrer med løst fundament kendes fra langt tilbage i dansk sproghistorie, ja, genoptagelse af et substantiv ved et pronomen “var i ældre dansk ganske udbredt” (Falk & Torp 1900: 275), hvad der bevidnes hos samme med flere eksempler s. 276-277; se også Albeck (1966: 162) med eksempler fra ældre litteratur. Ældre grammatikker nævner konstruktionen, men der gives ikke nærmere syntaktiske og funktionelle beskrivelser, og i det hele taget savnes der en historisk udredning af løst fundament i dansk.

Af litteraturen fremgår det klart at løst fundament med nominaler (og adverbialer) regnes for udpræget talesprog i moderne dansk (Mikkelsen 1911: 742, Diderichsen 1957: 194-195, Hansen 1967: 131, Togeby 2003: 174, Galberg Jakobsen & Skyum-Nielsen 2005: 196, Hansen & Heltoft 2011: 1837 og Brøcker m.fl. 2012).³ Som betingelser for løst fundament er to principper bragt på bane, hvad jeg her vil kalde ‘vægtprincippet’ og ‘informationsstrukturprincippet’, sidstnævnte svarer på visse punkter til tilgængeligheds- eller aktiveringsprincipperne nævnt ovenfor.

Hvad angår vægtprincippet, søges der i sprogbrugen ifølge Hansen & Heltoft mod at undgå en “kompakt sætningskerne” (2011: 1837), hvorved sætningskernen kun omfatter korte led. Aage Hansen (1967: 131) gør gældende at hvor “førsteleddet [: løst fundament] er omfattende, især således at intervallet mellem “stammen” i førsteledet og andetleddet [: fundamentet] bliver stort, genoptages “stammen eller førsteleddet sammenfattes” (originale fremhævninger). Leddenes tyngde er også gennemgående som forklaringsprincip hos samtaleforskere som Hamann m.fl. (2011), Brøcker m.fl. (2012) og Brøcker (2014). Her lyder det fx at

³ Løst fundament med adverbialle ledsætninger er derimod ikke ualmindeligt i fx avissprog og akademiske tekster, fx *Så selvom det går godt med at bruge pengene i kommunerne, så mærker kommunalbestyrelserne fortsat et stort udgiftspres* (Nyhedsmagasinet Danske Kommuner, 13/2 2000; korpus.dk). Det vil ikke undre denne forfatter hvis undersøgelser af mere uformelt skriftsprog på fx sociale medier vil vise at løst fundament sagtens kan udfyldes med adverbialer af forskellig slags og i denne type sprog. Et åbent spørgsmål er dog i hvor høj grad også nominaler som løst fundament vil kunne forekomme i mere uformelt skriftsprog.

tunge eller komplekse led ofte eller “langt overvejende forekommer i ekstraposition” (Brøcker m.fl. 2012: 26-27). Som tunge led regnes “alle syntagmer, der er større end pronominer og småadverbier” (s. 26-27). For nominalsyntagmer defineres vægt tillige i form af “antal stavelser i ord der stod alene i syntagmet, og antal ord i flerordssyntagmer” (s. 26-27). Dvs. jo flere stavelser eller ord i et syntagme, jo ‘tungere’ et led, jo større sandsynlighed er der for at det vil optræde som løst fundament. Med Brøckers (2014: 8) ord: ”Der er med andre ord en tendens til, at syntaktisk komplekse led udelukkende eller hyppigst forekommer i ekstraposition, mens kun den mere simple ledtype nominalsyntagmer forekommer hyppigst i forfeltet.” Det er et af formålene med nærværende analyse at nuancere ‘vægt’ som princip for om nominaler optræder som løst fundament eller på fundamentpladsen. For som det vil fremgå, kan fx det blotte antal ord i nominalet ikke på tilfredsstillende vis redegøre for distributionen.

Hvad angår informationsstruktur, den kontekstuelle funktion, gør Jørgensen (2016: 286) gældende at leddet på *fundament*pladsen default skal være et anaforisk element, og “[i]f for some discursive reason you need a *non-anaphoric element* in this function [dvs. på fundamentpladsen], it must be doubled” (min fremhævelse), dvs. stå som løst fundament. Det fremgår ikke eksplicit af Jørgensen (2016), men det må udledes at hvis leddet er anaforisk, kan det stå som løst fundament eller som fundament. Togeby (2003: 174) gør gældende at fundamentpladsen har to funktioner: (1) at udrykke baggrunden for meddelelsen og (2) at henvise anaforisk til et tidligere omtalt emne ”som det aktuelle emne kræver kendskab til”. Med løst fundament adskilles disse to funktioner ved at udtrykket for baggrunden placeres som løst fundament og den anaforiske funktion som fundament.

Hamann m.fl. (2011) og Brøcker m.fl. (2012) taler om ‘nævntthed i den situationelle kontekst’ som relevant for udfyldning af løst fundament. Dette kan forstås som en anden måde at adressere med tilgængelighedsparametret nævnt ovenfor på. Hamann m.fl. (2011: 174) specificerer ‘nævnttheds-elementer som “elementer, der er til stede i den ekstralingvistiske kontekst, samtalen udfolder sig i, samt referenter, der er blevet aktiveret i forbindelse med de scenarier, forstået som stereotype konfigurationer af aktører og procedurer [...], der er aktive i samtalen”.

Heller ikke Hansen & Heltoft (2011: 1836) mener at løst fundamenters funktion er at introducere nye referenter, det vil være “tekstligt ejendommeligt”, jf. eks. (10)-(11) ovenfor. Ifølge Hansen & Heltoft kan der som løst fundament kun optræde ‘tematiske led’, dvs. led der refererer til en entitet ”som resten af sætningskernen prædicerer noget om” (s. 1197). Det prototypiske temaled er et identificerbart subjekt, i bestemt form; ubestemt form koder “ikke-identificerbarhed” (s. 1197), og

er derfor ikke oplagt som tematisk led, der kan optræde på løst fundament. En undtagelse er generiske, ubestemte nominaler, som i (12), som er “deskriptive og almene” (s. 1839).

(12) så: så **skiferie det** er noget af det bedste (MIP)

Hvis et nominal i ubestemt form af diskursive grunde trænger sig på som løst fundament, kræves der “omskrivning til beskrivende *der*-konstruktion, evt. *der*-kløvning” (s. 1838), som vist med (13).

(13) ***en sten, den** var faldet ned fra taget vs. **en sten, det** var *der* faldet ned fra taget (Hansen & Heltoft 2011: 1838)

1.4 Opsamling

Teorien og forskningen i dansk siger således følgende om hvornår løst fundament tages i brug: (1) Når leddet er ‘tungt’, kompakt, fx langt målt i antal ord eller stavelser (Brøcker m.fl. 2011 o.a.). (2) Når vi har ‘diskontinuerede’ topik, dvs. topik-elementer som er nævnt tidligere i diskursen (Givón 2001), eller som ellers fremgår af den situationelle kontekst (Hamann m.fl. 2012), og som så genoptages, genaktiveres, som emne for diskursen, med en adskillelse af den anaforiske funktion som følge (ifølge Togeby 2003: 174). Det følger med (2) at leddet skal være identificerbart. Dette fører til (3), det tredje parameter, som denne artikel har som primært formål at undersøge, nemlig at undersøge i hvor høj grad og på hvilken måde leddets identificerbarhed kommer til udtryk materialemæssigt, jf. Ariels tilgængelighedsskala og Togeby's aktiveringsgrader. Før vi ser nærmere på det, redegør jeg i det følgende nærmere for data og den metode jeg har anvendt som del af databehandlingen og analysen.

2 Data og metode

Data for denne undersøgelse kommer som nævnt fra syv sociolingvistiske interview. Interviewene udgør en del af LANCHART-korpusset over moderne dansk talesprog (Gregersen m.fl. 2014)), de er optaget i 2006, og informanterne er alle fra København, opvokset i bydelen Nyboder i det indre København og mellem 33 og 41 år. Tre af informanterne er kategoriseret som arbejderklasse, fire af dem som middelklasse, en har kønsbetegnelsen ‘mand’, seks betegnelsen ‘kvinde’. Interviewernes ytringer indgår også i datamaterialet. Der er to interviewere, begge kvinder, i 20'erne, studerende og fra Københavnsområdet.

Interviewene følger en relativt stram struktur med faste elementer der spørges til af interviewer, bl.a. biografiske data, opvæksten i Nyboder, skoletid, ungdomstid og nuværende livssituation. Det er en vigtig del af interviewstrategien at give plads til længere beretninger og redegørelser fra informanternes side, fx vedrørende mere personlige forhold såsom skilsmisse, seksualitet og sygdomme. Interviewernes bidrag udgøres altså ikke udelukkende af forudformulerede, lukkede spørgsmål, men også af spørgsmål der foranlediger emneudbygning, og indimellem bidrager interviewerne selv motiverende med egne synspunkter og erfaringer. Selvom rollefordelingen er klar hele vejen igennem interviewene, som kun i ganske få tilfælde nærmer sig decideret ligeværdige samtaler, har informanterne således plads til både at introducere og bearbejde emner af forskellig slags, og dataene er dermed velegnede til at undersøge løst fundaments diskursive funktion og distribution. Dog er sådanne interviewdata ikke gode når det gælder løst fundaments eventuelle rolle som del af en kamp om turen, som Sandberg (2003) viser er gældende for svenske konversationsdata.

Datasættet er etableret ud fra følgende trinvis procedure. Først blev transskriptionen af det enkelte interview ekstraheret som tekstfil fra den Transcriber-fil de er transskriberet i, og derfra blev teksten overført til Word. Da transskriptionen af interviewene er taletursbaseret, blev alle ture opdelt i sætningsformede og ikke sætningsformede ytringer. Efter denne opdeling i ytringstype blev interviewene gennemgået på ny, og i denne gennemgang blev hver oversætning og ledsætning der havde mulighed for løst fundament, tildelt en annotation herfor. De således ytringsopdelte interview blev herpå overført til Excel, med hver ytring på en række, og herefter blev alle sætninger med eller med mulighed for løst fundament annoteret for disse træk for det topikaliserede led: ledtype (subjekt, objekt osv.), syntagmetype, antal ord, 'intern syntaktisk kompleksitet' defineret ud fra om leddet indeholdt en ledsætning, hvilken sætningstype, oversætning eller ledsætning, leddet optræder i, hvilken ledsætningstype leddet optræder i, animathed (dvs. om leddet betegner en animat eller inanimat referent), 'disfluens' defineret ud fra om der var fx tøvemærker og selvrettelser i eller omkring det foranstillede nominale led, samt 'adversativ og sammenstillet kontekst' defineret ud fra om ytringen indledes med *men*, *eller*, *tværtimod*, *hvor* eller lignende adversative eller sammenstillende konjunktioner og adverbialer. Alle eksempler er desuden annoteret for syntagmestruktur, fx som vist i (14).⁴

⁴ (a)-sætningen består af en bestemt artikel (DEF), et adjektiv (ADJ), en kerne (N) og en (attributiv) relativsætning (REL). (b)-sætningen består af et demonstrativt pronomen (DEMON) og en kerne

- (14) Eksempler på annotation af syntagmers struktur
- (a) **DEF+ADJ+NP+REL**: jamen altså: # altså *det bedste fag jeg var til det* var jo matematik helt klart (DRI)
- (b) **DEMON+NP**: *den øh campingplads # den* lå øh hundrede meter fra vandet (DBE)
- (c) **NP-Def**: *heldet det* har forladt mig nu hvad det angår desværre (MIP)

Sætninger der ikke har eller kan have foranstillede nominale led, og som derfor ikke indgår i datasættet, indledes med umodificerede pronomener *hun, de, det*, kløvnings-*det* eller foreløbige subjekter *der* og *det* (Hansen & Heltoft 2011: 1830-1831).⁵ Andre typer sætninger der ikke er inkluderet i datasættet, er hvor sætningen er præget af selvrettelse, hvorved sætningen fremstår usammenhængende eller som eksempel på anakoluti. Herudover er der typerne i (15)-(18). I (15)-(16) er der, som i (6b), ikke specifik reference mellem det foranstillede led og det anaforiske pronomen. I (17) er der slet ikke et genoptagende pronomen i fundamentfeltet, og endelig i (18) er der som i (8) et interjektional mellem løst fundament og fundament.

- (15) og så **de: de damer der er der** de er øh # den ene er syvoghalvtreds (DBE)
- (16) ja **de dialekter jeg ikke kan forstå det** er ha ikke specielt charmerende (MBE)
- (17) og så kan man jo så også sige **jamen de gule farver man så bruger i dag** man har jo aldrig kunne finde den samme gule farve siger man jo til Nybo-derhusene som man havde dengang (MIP)
- (18) og **de grunde som vi har budt på deroppe de** ligger også # fra # ja # en komma syv og op til tre millioner ikk (MIP)

I dele af den internationale litteratur betragtes (15)-(18) som eksempler på ‘non-resumptive left-dislocations’, ‘unlinked left-dislocation’ eller ‘hanging topic left-dislocation’ (‘H-types’, fx Lambrecht 2001: 1058-1060 og Westbury 2016: 27-30). I sådanne typer er der nemlig ikke eksakt koreferentialitet mellem leddet i løst fun-

(N). (c)-sætningen består af en kerne i bestemt bøjningsform (N-Def). Se Tabel A4 og A5 for art og antal, med tilhørende forkortelsesnøgle.

⁵ Men se Jørgensen (2016: 286), som med reference til Zachariassen (2012) bringer dette eksempel fra såkaldt multietnolekt (i Århus): *Ham han vil ikke hjælpe dig*. Ifølge Tøgeby har sådanne trykstærke pronomener en styrke på 3, altså i den lave ende. Der er ingen eksempler i datasættet på sådanne trykstærke pronomener i fundamentfeltet eller som løst fundament.

dament og det resumptive pronomen, eller, som i (18), hvor der optræder et interjektional mellem leddet i løst fundament og det resumptive pronomen, hvorved leddet der optræder som løst fundament, er markeret som ekstracentielt. Typerne i (17)-(18) synes ikke at være behandlet i den danske grammatiske litteratur, og de fortjener særskilt behandling i en fremtidig analyse, se dog Jensen (2013: 76-77) for en omtale.

3 Analyse

Datasættet indeholder 703 sætninger med et nominal som løst fundament eller som fundament. Frasorteret eksempler som i (15)-(18) er der i alt 682 eksempler fordelt på materialetyperne substantivsyntagme (NomS), pronominalsyntagme (PronS), adjektivsyntagme (AdjS), numeraliesyntagme (NumS) og proprium (PropS), og på ledfunktionerne subjekt, objekt, subjektsprædikat og styrelse. Tabellerne A1-A3 og eksemplerne (A1)-(A14) i appendikset giver et overblik. I det følgende giver jeg en opsummering af oversigtstabellerne i appendikset.

Samlet set er løst fundament udfyldt i 30,9 % af alle tilfælde. Dette er betragteligt lavere end de gennemsnitlige 62 % for adverbialer generelt som løst fundament som Heegård Petersen (2023) viser, og ligeså markant lavere end de mere 85 % som Heegård Petersen (accepteret) viser for adverbielle ledsætninger. Nominaler som løst fundament er altså ikke helt ualmindelige i de her analyserede interview, men de er bestemt heller ikke allestedsnærværende, som fx adverbielle ledsætninger som fundament. Herved adskiller denne type data sig tilsyneladende fra Hamann m.fl. (2011: 171), hvorom det kategorisk lyder at "tunge led kun forekommer i forfelt i dansk samtaleprog i særlige situationer", hvor 'tunge led' defineres som "alle syntagmer, der er større end pronominer og småadverbier". Derimod er der mere men stadig ikke fuld overensstemmelse med Brøckers observation at der henholdsvis som løst fundament og som fundament "er en mere ligelig fordeling af kortere led som nominal[syntagmer]" (Brøcker 2014: 12). Jensen 2003: 36 observerer 84,3 % udfyldning af løst fundament i sine data, men dette procenttal dækker alle typer materialer og ledfunktioner.

Som det fremgår af Tabel A2, har ledfunktionen subjekt lidt større sandsynlighed (31,6 %) for at optræde som løst fundament end funktionerne objekt (26,7 %) og styrelse (21,4 %), om end der ikke er markante forskelle. Styrelser er fåtallige i datasættet.

Nominalsyntagme er det klart hyppigste materiale i datasættet, derefter kommer proprier og pronominalsyntagmer, og herefter adjektiv- og numeraliesyntagmer.

Ser vi bort fra de fåtallige nominale ledsætninger og NumS, skiller pronominalsyntaxmer med 70,1 % sig ud ved overvejende at være placeret som løst fundament, hvor procenttallene for de andre er AdjS 38,9 %, PropS 27,1 % og SubstS 24,4 % (Tabel A2).

Med kun 27,1 % af alle proprier som løst fundament (33,3 % for subjekter alene, jf. Tabel A1 synes dataene ikke at kunne støtte op om Ariels (2001: 31) tilgængelighedsskala, (12), som en ledetråd for udfyldning af løst fundament. Ifølge Ariels skala hører kodningen “full name”, eller bare ‘name’ i det hele taget, til referenter med lav tilgængelighed, som af den grund burde have høj sandsynlighed for at optræde som løst fundament. Dette delresultat peger heller ikke på at propriers høje aktiveringsstyrke (hos Togeby) korrelerer med deres tilbøjelighed til at optræde som løst fundament. En forklaring kunne være at en stor del af proprierne i datasættet introducerer helt nye referenter der ikke er eller kan være aktiveret af konteksten eller situationen. Dette må kommende undersøgelser se nærmere på. (Se også Brøcker 2014 for en analyse af proprier som løst fundament.)

Jeg vender mig nu bort fra opsummeringen af oversigtstabellerne i appendikset og behandler i resten af artiklen kun ledfunktionen subjekt, dels af afgrænsningsgrunde, dels pga. fåtalligheden i de enkelte kategorier. I denne funktion fordeler materialetyperne sig som i Tabel 1.

Tabel 1: Distribution i henhold til materiale i de analyserede datasæt (N=512), kun subjekter.

	Løst fundament	Fundament	I alt (100 %)
PronS	51 (70,8 %)	21 (29,2 %)	72
AdjS+NumS	10 (45,5 %)	12 (54,5 %)	22
NomS	102 (24,4 %)	316 (75,6 %)	418
I alt	163 (31,8 %)	349 (69,2 %)	512

Tabellen viser at de nominale subjekter samlet set optræder som løst fundament i knap 32 % af tilfældene. Af tabellen understreges ydermere den bemærkelsesværdige forskel, som også er undersøgelsens hovedresultat, at PronS er langt mere almindeligt som løst fundament end SubstS og AdjS+NumS. Pronominalsyntaxmer er imidlertid også markant længere i gennemsnit. Dette ses i Tabel 2.

Pga. de få forekomster i kategorien AdjS+NumS ignorerer jeg den i den følgende analyse og gennemgår kun for PronS og SubstS hvilke faktorer der synes at have

en indflydelse på distributionen løst fundament vs. fundament. Jeg afrapporterer kun de undersøgelser hvor der er signifikante faktorer – og de er fåtallige! Kun enkelte af de annoterede faktorer nævnt i afsnit 2 er statistisk signifikante, nemlig faktorerne længde målt i antal ord og intern syntaktisk kompleksitet.

Tabel 2: De tre syntagmegrupper og antal ord.

	Antal ord		Antal ord per interval				
	Spænd	Middel	1-3	4-6	7-9	10-12	13-
NomS (n=418)	1-14	2,1	365	42	8	1	12
AdjS+NumS (n=22)	1-9	3,6	15	3	4	0	0
PronS (n=72)	1-23	4,8	37	18	10	3	4

3.1 Pronominalsyntaxer

Hvor PronS skiller sig ud fra de to øvrige syntagmetyper ved at være længere, er der dog ikke nogen forskel i antal ord mellem PronS som henholdsvis løst fundament og fundament, om end meget lange PronS, dvs. længere end 12 ord, ikke optræder som fundament.

Tabel 3: Pronominalsyntaxernes længde i antal ord, kun subjektfunktionen.

	Antal ord		Antal ord per interval				
	Spænd	Middel	1-3	4-6	7-9	10-12	13-
Løst fundament	1-23	4,2	25	14	7	1	4
Fundament	1-12	4,6	12	4	3	2	0

Mann-Whitney U-test: z-værdi 0,59467; p = 0,555.

Eksemplerne (19)-(21) viser henholdsvis et kort PronS som løst fundament, et længere som fundament og et meget langt som løst fundament.

- (19) og **alle de andre de** er jo bare tilløbere (MIP)
- (20) altså **det de har optaget dengang i # slutningen af firserne starten af halvfemserne** har været sådan sådan øh helt unge ikk hvor de faktisk har fulgt nogle # nogle øh tosprogede # øh skolebørn (XMR)
- (21) men # øh altså **noget! jeg kan huske øh til gengæld som var meget anderledes i forhold til vores venner det** var lektierne (MIP)

Der er svage tendenser til at ledsætningstype og syntagmestruktur spiller en rolle for fordelingen af PronS som løst fundament og fundament. Der er i alt 19 PronS i ledsætninger, 13 af dem som løst fundament, seks af dem i fundament. Dette er ikke i sig selv bemærkelsesværdigt, det svarer nogenlunde til den overordnede fordeling for PronS, men det er værd at lægge mærke til at af seks adverbelle adversative ledsætninger indledt med sammenstillende *hvor*, har de fem PronS som løst fundament, fx:

- (21) det har vi aldrig nogensinde gjort øh nogen af os fire # øh *hvor alle de andre de kunne sidde og ryge hash* (MIP)

Dette peger i retning af en forkærlighed for løst fundament i en sammenstillings-kontekst, men altså en forkærlighed der ikke er et statistisk belæg for overordnet set.

Hvad angår syntagmestrukturen i PronS, svækkes den kvantitative del af analysen af de mange forskellige måder PronS er opbygget på i datasættet idet antallet for hver type kan blive for lavt. Tabel A4 giver et overblik, og det fremgår af den at strukturtypen *det* + en definerende relativsætning (*det*+REL) ses i begge positioner i en fordeling der svarer til den overordnede for PronS (12 ud af 17 *det*+REL står som løst fundament), fx:

- (22) altså **det der var fedt ved den koncert det** var jo de # de Depeche Mode-numre han spillede ikke (XMR)
- (23) **det jeg egentlig bare havde sagt** var jeg godt ville højere op (KRI)

Når PronS indledes med en kvantifikator af en slags, *mange, alle, flere af* o.a., ser der ud til at være en ligelig fordeling mellem PronS på løst fundament og fundament, men der er relativt få eksempler. Derimod ser det ud til at PronS med et demonstrativ pronomen og PronS med et pronomen som kerne og en efterstillet attribut af hvilken som helst slags har en præference for at optræde som løst fundament. Mange af de sidstnævnte indeholder også et demonstrativt pronomen, som i datasættet ellers kun optræder én gang i et PronS som fundament:

- (24) fordi: **det der med børn! det** var jo heller ikke li:ge sådan måske det jeg gad (KKJ)
- (25) og **hende her den sidste det** var sådan øh den b- øh en yngre (MBE)

- (26) det var sådan meget atypisk at **dem fra Nyboder de** gik videre på # på gymnasie-#-niveau (XMR)
- (27) og **hende her** kommer fra Nyboder (XLN)
- (28) men **de andre** sidder så også i vores afdeling (KRI)

Jeg læser dette som at når der af diskursive grunde er behov for at udbygge et PronS med bestemmende og beskrivende led, gør sprogbrugerne i højere grad brug af løst fundament. Hvis man ser en ‘mer-udfyldning’ i form af bestemmende og beskrivende led som et udtryk for et behov for at gøre en referent tydeligt tilgængelig, følger data Ariels (2001) tilgængelighedsskala, jf. (12): En svagt tilgængelig referent kræver mere materiale for at blive (gen)aktiveret, hvilket netop er den funktion løst fundament har.

3.2 Substantivsyntagmer

Længde ser umiddelbart ud til at være afgørende for om SubstS optræder som løst fundament eller som fundament (Tabel A6). Men også intern syntaktisk kompleksitet er signifikant: Hvis et subjekt-NomS indeholder en ledsætning, som i (29), er der stor sandsynlighed for at det vil optræde som løst fundament. Dette vises med Tabel 4.

- (29) jamen altså: # altså **det bedste fag jeg var til det** var jo matematik helt klart (DRI)

Tabel 4: Intern syntaktisk kompleksitet i substantivsyntagmer.

	Løst fundament	Fundament	I alt (100 %)
Med ledsætning	14 (70 %)	6 (30 %)	20
Uden ledsætning	88 (22 %)	310 (78 %)	398
	102 (24,4 %)	316 (75,6 %)	418

χ -værdi = 21,1497, df 1, $p < 0,00001$.

Udelades alle eksempler med intern syntaktisk kompleksitet, forsvinder effekten af længde, jf. Tabel 5.

Tabel 5: Substantivsyntagmers længde i antal ord som løst fundament og som fundament, uden syntagmer med ledsætninger, 'intern syntaktisk kompleksitet'.

	Antal ord		Antal ord per interval				
	Spænd	Middel	1-3	4-6	7-9	10-12	13-
Løst fundament (n=88)	1-8	2,1	74	12	2	0	0
Fundament (n=311)	1-8	1,9	290	19	1	0	0

Mann-Whitney U-test: z-værdi = -0,80114, p = 0,424.

Det er således ikke længden af substantivsyntagmerne i sig selv der giver sandsynlighed for at de optræder som løst fundament, men om de indeholder syntaktisk kompleksitet i form af en ledsætning, som i alle eksemplerne i datasættet er en relativsætning som i (29). Dette er også den eneste materialemæssige faktor der med sikkerhed er at spore i datasættet for denne syntagmetype. Ser vi oversigten over dette (Tabel A5), synes det kun at være typen SubstS med en possessiv bestemmer (POSS+N) der med en 10 % vs. 90 %-fordeling har et mønster der er markant skævt i forhold til det overordnede (24,4 % vs. 75,6 %). Der er kun tre eksempler (10 %) af denne type (med varianter) som løst fundament, fx (30)-(31). Heroverfor er der 26 (90 %) som fundament, fx (32)-(34).

- (30) og jeg var rystet fordi jeg **mit stof # det** er altså øh det er øh piller og alkohol (DBE)
- (31) ja men det så # begyndte han at interessere sig lidt mere for dem fordi at # **min søsters mand der han** åbenbart lige var # i i øjet der (KKJ)
- (32) så: altså **deres historier** var så forskellige! (JJE)
- (33) jeg blev simpelthen nærmest øh tvunget af sted fordi **min overvagtimester** havde haft en dårlig oplevelse med en han havde # engang ikk (DBE)
- (34) og **min bedste placering** har været nummer ni (JJE)

Når kernen er en familieterm, *far, børn, bedsteforældre* osv., som der er virkelig mange eksempler på i data, ser vi med 19 % vs. 81 % også en skæv om end ikke lige så markant skæv fordeling, jf. (35)-(36).

- (35) jo det har jeg faktisk fordi **min mor hun** bor li:ge øh bor stadigvæk i i Kronprinsessegade (MBE)
- (36) **min mor** bor i lejligheden lige nede under hende (MBE)

4 Diskussion

Datasættet på i alt 512 eksempler på subjekt-nominaler som løst fundament og fundament blev som del af analysen annoteret for en lang række morfologiske og syntaktiske så vel som produktionsmæssige karakteristika (jf. afsnit 2). Det er påfaldende så få af disse der i den kvantitative analyse er signifikante. Undersøgelsen kan således på et kvantitativt grundlag hverken bekræfte antagelser om eller vise at nominaler som løst fundament generelt oftere forekommer i forbindelse med fx pauser og disfluens eller i sammenstillings- eller kontrastkontekster, som disse faktorer er defineret her. Analysen viste dog en tendens til løst fundament i sammenstillinger med *hvor*-sætninger, eks. (21). Denne mistanke om en ‘sammenstillings-tendens’, der på den måde alligevel kan siges at ligge og lure, bør undersøges mere systematisk i fremtidige studier.

Analysen af det foreliggende datasæt har heller ikke kunnet bekræfte antagelsen fra den grammatiske litteratur eller observationen fra tidligere studier (se afsnit 1.3) at ‘det er længden der gør det’. I særdeleshed går resultaterne imod observationerne fra samtalestudier, fx Brøcker m.fl.s (2012: 26-28), der observerer at tunge led, dvs. alle syntagmer der er større end pronominer og småadverbier, “ofte eller langt overvejende forekommer i ekstraposition”. Jo, meget lange syntagmer med 12 ord og opefter optræder ikke gerne som fundament i interviewdataene, men både ‘almindeligt’ lange og korte syntagmer optræder lige gerne som løst fundament og som fundament. Denne meget markante forskel mellem to empiriske studier må lede til en mistanke om at talesprogsgenre eller -stil spiller en rolle for forekomst af løst fundament eller ikke.

4.1 Pronominalsyntagmerne

Den foreliggende analyses vigtigste fund er at der er en signifikant forskel på PronS og SubstS, idet PronS har en langt større sandsynlighed for at optræde som løst fundament end SubstS har, faktisk i en grad så det kan betragtes som normalt at PronS optræder som løst fundament, og at SubstS ikke gør. Dette materialeaspekt har ikke været fremhævet i andre fremstillinger.

PronS’ større tilbøjelighed til at optræde som løst fundament kan (til dels) forklares vha. Ariels tilgængelighedsskala og Togeby’s aktiveringsskala. Når pronomens referent er ligetil, dvs. højt tilgængeligt, uden behov for (re)aktivering, kan det problemfrit optræde ‘som sig selv’, fx *hun går til svømning*, på fundamentpladsen. Når pronomens referent ikke er højt tilgængeligt, dvs. ikke identificerbart i

den nærmeste kontekst, eller når diskursen kræver, talerperspektivet befordrer yderligere modifikation, eller taler vurderer at en genaktivering er hensigtsmæssig for modtageren, bruges yderligere materiale til at hjælpe med identificeringen. Muligheden for løst fundament *kan* så udnyttes, som det bliver i ca. 70 % af gangene for PronS, hvad der understøtter Ariels formorienterede tilgængelighedsskala.

Men hvorfor ser vi så de ikke ubetydelige 30 % af tilfældene med PronS med kompleks struktur som fundament? Mit umiddelbare svar er at det løse fundaments flere mulige diskursive funktioner ikke er dækket af tilgængeligheds- og aktiveringsskalaerne eller fx de formmæssige kriterier a la Hansen & Heltofts (2011: 1197) vedrørende bestemthed og identificerbarhed, og Hamann m.fl.s (2011) og Brøcker m.fl.s (2014) mere kategoriske konklusioner. Se fx uddraget i (37), som er fra slutningen af et interview, hvor interviewereren har bedt informanten karakterisere nogle stemmer på en såkaldt stemmeprobe. Intervieweren har lige afspillet stemmeproverne, på et stykke papir foran informanten ligger et skema til afkrydsning, og interviewereren har nu bedt informanten om at karakterisere stemmerne. Pronomens referenter (der er to forskellige) er altså tidsmæssigt meget nære rent kontekstuel og således ret tilgængelige kognitivt set, de behøver ikke blive aktiveret yderligere, og alligevel optræder PronS'erne, også det ret korte *hende her*, som løst fundament.

(37) (Overlappende tale indikeret med "< >")

MBE d- **hende den første her det hu- hu- hu- hun** # talte øh # meget gammeldags synes jeg ø:h <XMR: ja> eller ikke meget! gammeldags men # men som man gjorde fo:r # måske # ti-femten år siden

XMR: ja

MBE: ø:h # **hende her hun** talte meget københavnsk #

Uddraget peger på at brugen af løst fundament ikke udelukkende er et spørgsmål om hvorvidt en referent er tilgængelig eller ej, eller hvor meget materiale der indgår i syntagmet. I situationen skal taleren beskrive to forskellige stemmer, og det gør hun bl.a. ved at sammenligne. Til dette formål udnyttes løst fundament, endda helt uden et ledsagende *hvorimod, men* e.l. Dette kan forklares ud fra det løse fundaments grundlæggende funktion: reaktivering af referent. Denne funktion er overflødig her (referenterne kan nærmest ikke være mere nærværende), men en (re)aktivering af en i forvejen ret meget aktiveret/tilgængelig referent, kan altså dels udnyttes til en særlig diskursiv handling, her sammenstilling. Bemærk at karakteristikken af de to stemmer (som forskellige) snildt kunne være udtrykt uden løst fundament

af fx henholdsvis *hende den første talte gammeldags* og *hende her talte meget københavnsk*. Taleren bruger sammenstillingsmuligheden med løst fundament til at tydeliggøre sin karakteristik, til at understrege den mening hun bliver bedt om at fremlægge af interviewer. Med andre ord: Brugen af det løse fundament er ikke blot betinget af form, PronS vs. SubstS, langt syntagma vs. kort syntagma, komplekst syntagma vs. enkelt syntagma, men også af talerens behov for at udnytte den pragmatiske effekt der kan ligge i udfyldelsen af løst fundament. Jeg overlader det til fremtidig forskning at undersøge hvor stor forklaringskraft denne fortolkning har.

4.2 Substantivsyntagmerne

For SubstS var faktoren intern syntaktisk kompleksitet vigtig; indeholder et SubstS en relativsætning, står det som løst fundament. Dette kan på sin vis siges at støtte Hansen & Heltofts (2011: 1837) bemærkning om at en kompakt sætningskerne gerne undgås, og Brøckers (2014: 8) observation at syntaktisk komplekse led “udelukkende eller hyppigst” optræder som løst fundament.⁶ Og det synes at flugte med Ariels (2001) formorienterede tilgængelighedsskala, hvor syntagmer med ”long definite description” placeres lavt mht. tilgængelighed – og derfor er mere oplagte at (re)aktivere som løst fundament.

Intern syntaktisk kompleksitet i led som løst fundament er også et parameter der er bragt i spil i studier af adverbialer som løst fundament og *så* (og tilsvarende på andre sprog) som resumptivt adverbium, fx Thim-Mabrey (1987), Ekerot (1992), Nordström (2010), Mecklenborg (2020), hvad enten der er tale om fx betingelses-sætninger eller temporale sætninger som (38)-(40).

- (38) **så kommer jeg op at løbe fem kilometer så** synes jeg det er kedeligt (KKJ)
- (39) **når hun ikke var der så** ville han tale med mig (DBE)
- (40) **fordi da jeg stemte Venstre sidst # så** væltede det ind med skandaler (KRI)

⁶ Omvendt har vi med hele 75,6 % af alle nominalsyntagmer tilsyneladende at gøre med en helt anden type sprogbrug end i Brøcker m.fl.s (2012: 26-27) materiale hvor ‘tunge led’ “ofte eller overvejende forekommer i ekstraposition”, og hvor tunge led er defineret som “alle syntagmer, der er større end pronominer og småadverbier”. Igen må jeg opfordre til at fremtidig forskning sammenligner udnyttelsen af løst fundament i forskellige talesprogsgenrer.

Den høje forekomst af resumptivt *så* (og ækvivalenter i andre sprog) tilskrives bl.a. det forhold at *så*'s funktion er at eksplicit markere sætningskernen for den deklarativ sætning. Sandberg finder endda i sine svenske konversationsdata at *så* har den funktion "att peka ut var meningen finns i talturen" (Sandberg 2003: 54; jf. også Jørgensen (2016: 286) og med ham Tøgebys pointe at løst fundament opløser fundamentfeltets tosidede funktion). Det er fristende at gøre gældende at løst fundament med genoptagende pronomener har en tilsvarende taletursordnende funktion, men så melder spørgsmålet sig straks hvorfor det ikke er gældende for PronS, hvor vi kan have eksempler uden løst fundament som (41)-(42).

- (41) altså **det de har optaget dengang i # slutningen af firserne starten af halvfemserne** har været sådan sådan øh helt unge ikk hvor de faktisk har fulgt nogle # nogle øh tosprogede # øh skolebørn (XMR)
- (42) **det jeg egentlig bare havde sagt** var jeg godt ville højere op (KRI)

Det kedelige svar er at løst fundament er syntaktisk og pragmatisk valgfrit, at talerne tilsyneladende ikke altid finder lige stort behov for at udnytte den mer-betydning der vil kunne udledes af et udfyldt løst fundament, som fx i eksempel (37). Et teoretisk mere interessant svar vil være at taleren i (41)-(42) faktisk indfører en ny referent, som løst fundament ikke er velegnet til (Hansen & Heltoft 2011: 1837). Dette svar kunne passende være udgangspunkt for en mere kvalitativt orienteret undersøgelse af løst fundamentets diskursive funktion(er).

5 Konklusion

Denne artikel har undersøgt 682 eksempler på nominaler som løst fundament vs. som fundament i dansk talesprog som det udfolder sig i syv sociolingvistiske interview. Analysen har vist at nominalernes materialetype spiller en stor rolle for om de optræder som løst fundament eller som fundament: PronS optræder som løst fundament i en langt højere grad end SubstS. Dette er ikke vist i andre undersøgelser. Undersøgelsen har samtidig sat spørgsmålstejn ved 'længde' som et bærende princip for om et led optræder som løst fundament eller ej. Snarere end at regne med at antal ord i sig selv er afgørende, har analysen – for SubstS – vist at materialets strukturelle opbygning spiller en rolle, nemlig om syntagmet indeholder en underordnet sætning eller ej. For både SubstS og PronS er der desuden indikationer af at visse typer strukturelle træk ved syntagmet korrelerer med dets optræden som løst fundament henholdsvis fundament. Artiklen har undervejs peget på resultater som der er datamæssige og afgrænsningsmæssige grunde ikke har

været mulighed for at uddybe. Det er forfatterens håb at disse vil kunne inspirere til yderligere undersøgelser af udnyttelsen af løst fundament over for fundament i dansk tale- og skriftsprog.

Litteratur

- Albeck, Ulla 1966: *Dansk stilistik*. København: Gyldendal.
- Ariel, Mira 1990: *Accessing noun phrase antecedents*. London: Routledge.
- Ariel, Mira 2001: Accessibility theory: an overview. Ted Sanders, Joost Schilperoord & Wilbert Spooren (red.) *Text representation: Linguistic and psycholinguistic aspects*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 29–88.
- Becker-Christensen, Christian 2010: *Nudansk syntaks*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Brøcker, Magnus G.T. Hamann, Maria Jørgensen, Simon Biering Lange, Nicolas H. Mikkelsen & Jakob Steensig 2012: Samtalesprogets grammatik. Fire fænomener og nogle metodiske overvejelser. *NyS, Nydanske Sprogstudier* 42. 10–40. doi:<https://doi.org/10.7146/nys.v42i42.13672>.
- Brøcker, Karen 2014: Tunge led i forfelt og ekstraposition – et fænomen i dansk talesprogs-grammatik. *Skrifter om Samtalegrammatik* 1(2). https://samtalegrammatik.au.dk/fileadmin/samtalegrammatik/sos/1/Broecker_2014_Tunge_led_i_forfelt_og_ekstraposition.pdf.
- Christensen, Lisa Holm & Robert Zola Christensen 2014: *Dansk grammatik*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Diderichsen, Paul 1957: *Elementær dansk grammatik* (2. udg.). København: Gyldendals Forlagstrykkeri.
- Diderichsen, Paul 1966: Sætningsleddene og deres stilling – 30 år efter. *Helhed og struktur. Udvalgte sprogvidenskabelige afhandlinger*, 364–379. København: G.E.C. Gads Forlag.
- Ekerot, Lars-Johan 1992: The Swedish *så*-construction in a functional and contrastive perspective. In Jonna Luis-Jensen & Jóhan Hendrik Winther Poulsen (red.) *The Nordic Languages and Modern Linguistics* 7, vol. 1, 191–203. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
- Falk, Hjalmar & Alf Torp 1900: *Dansk-norskens syntax i historisk fremstilling*. Kristiania: H. Aaschehoug & Co.
- Galberg Jacobsen, Henrik & Peder Skyum-Nielsen 2005: *Dansk sprog*. Schönberg.

- Givón, Talmy 1983: *Topic continuity in discourse: A quantitative cross-language study* (TSL 3). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Givón, Talmy 2001: *Syntax - An introduction II*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gregersen, Frans, Marie Maegaard & Nicolai Pharao 2014: The LANCHART Corpus. Durand, Jacques, Ulrike Gut & Gjert Kristoffersen (red.) 2014: *The Oxford handbook of corpus phonology*. Oxford: Oxford University Press.
- Gundel, Jeanette K., Nancy Hedberg & Ron Zacharski 1993: Cognitive status and the form of referring expressions in discourse. *Language* 69(2). 274–307.
- Hamann, Magnus G.T., Simon Biering Lange & Karen Kiel Brøcker 2011: Tunge led i forfæltet og ekstraposition – et fænomen i dansk talesprogsgrammatik. Inger Schonderbeek Hansen & Peter Widell (red.) 13. *Møde om Udforskning af Dansk Sprog: Aarhus Universitet 14. – 15. oktober 2010*. Aarhus: Nordisk Institut, Aarhus Universitet. 171–177
- Hansen, Aage 1967: *Moderne dansk grammatik, bind 1*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Grafisk Forlag.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft 2011: *Grammatik over det danske sprog. Bind 1-3*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, DSL.
- Heegård Petersen, Jan 2023: En kvantitativ-distributionel syntaktisk analyse af ekstraposition til venstre. *Ny forskning i grammatik* 1(30). 201–218. [10.7146/nfg.v1i30.137961](https://doi.org/10.7146/nfg.v1i30.137961).
- Heegård Petersen, Jan (indsendt): Adverbials in extra-left position in spoken Danish
- Jensen, Anne 2003: Clause linkage in spoken Danish. Københavns Universitet. Ph.d.-afhandling.
- Jørgensen, Henrik 2016: Doubling left syntactic positions in Danish. Sten Vikner, Henrik Jørgensen & Elly van Gelderen (red.) *Let Us Have Articles betwixt Us: Papers in Historical and Comparative Linguistics in Honour of Johanna L. Wood*. Århus: Afdeling for Engelsk, Institut for Kommunikation og Æstetik, Århus Universitet. 281–298.
- Lambrecht, Knud 2001: Dislocation. Martin Haspelmath, Martin, König, Ekkehard, Wulf Oesterreicher & Wolfgang Raible (red.) *Typology and language universals*. Berlin: Walter de Gruyter. 1050–1078.
- Meklenborg Salvesen, Christine 2020: Adverbial resumptive particles and Verb Second. Sam Wolfe & Rebecca Woods (red.) *Rethinking Verb Second*. Oxford: Oxford University Press. 90–125. [10.1093/oso/9780198844303.003.0005](https://doi.org/10.1093/oso/9780198844303.003.0005)

- Mikkelsen, Kristian 1911: *Dansk ordføjningslære*. København: Lehmann & Stages Forlag.
- Nordström, Jackie 2010: The Swedish *så*-construction, a new point of departure. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 85. 37–63.
- Sandberg, Martin 2003: *Gränsmarkörerna så, då och ø i gymnastisters tal- och skriftspråk. Kvantitativa och funktionella aspekter på adjunktionella så/platshållar-så*. (Meddelanden från Institutionen för svenska språket 46). Göteborg: Institutionen för svenska språket.
- Thim-Mabrey, Christiane 1987: Adverbiale+so. Distribution und Funktion des Korrelats so im Frühneuhochdeutschen. *Sprachwissenschaft* 12. 180–219.
- Togeby, Ole 2003: *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gad.
- Westbury, Josh 2016: Left dislocation: a typological overview. *Stellenbosch Papers in Linguistics Plus* 50. 21–45. doi:10.5842/50-0-715.
- Zachariassen, Ditte 2012: Grammatisk innovation hos unge i Aarhus Vest. Århus Universitet. Speciale (upubliceret).

Jan Heegård Petersen

Lektor, ph.d.

Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskabøb

Københavns Universitet

janhp@hum.ku.dk

Appendiks

Tabel A1: Distribution på materialetype og ledfunktion. Procentfordeling kun angivet med høje antal forekomster.

Materiale	Ledfunktion	Løst fundament	Fundament	I alt
Adjektiv-syntagma	Objekt	1	0	1
	Styrelse	1	0	1
	Subjekt	6	10	16
	Subjektprædikativ	0	1	1
	Sum	8 (42 %)	11 (58 %)	19 (100 %)
Substantiv-syntagma	Objekt	5	21	26
	Styrelse	2	5	7
	Subjekt	102 (24 %)	316 (86 %)	418 (100 %)
	Subjektprædikativ	0	1	1
	Sum	109 (24 %)	343 (86 %)	452 (100 %)
Nominal-sætning	Objekt	2	1	3
	Subjekt	1	0	1
	Sum	3	1	4
Numeralie-syntagma	Objekt	0	1	1
	Subjekt	3	2	5
	Sum	3	1	4
Pronominal-syntagma	Objekt	4	2	6
	Styrelse	1	1	2
	Subjekt	51 (71 %)	21 (29 %)	72 (100 %)
	Sum	56 (70 %)	24 (30 %)	80 (100 %)
Proprium-syntagma	Objekt	0	8	8
	Styrelse	0	5	5
	Subjekt	33 (30 %)	76 (70 %)	109 (100 %)
	Sum	33 (27 %)	89 (73 %)	122 (100 %)
I alt		212 (31 %)	471 (69 %)	683 (100 %)

Eksempler til tabel A1

Adjektivsyntagme

- (A1) Objekt: ja # hh men **hvor meget det** ved jeg ikke (JJE)
- (A2) Styrelse: ej **det højeste jeg har spillet imod det** har vel været seksten på en gang ikk (MIP)
- (A3) Subjekt: og {så} fandt jeg jo så også ud at # jamen **det tyske det** var jo # nok det jeg skulle videre med (KKJ)
- (A4) Subjektprædikatív: jo: **lidt hemmeligt** var det jo (KRI)

Substantivsyntagme

- (A5) Objekt: jamen **poker det** kan jeg godt lide (MBE)
- (A6) Styrelse: og **altså manderollen den** støder man jo på overalt i samfundet (KKJ)
- (A7) Subjekt: men **skotte det** er væggen (DBE)
- (A8) Subjektprædikatív: **patruljeføre:r** <XLN: ja> tror jeg var jeg ikke (KKJ)

Nominalsætning

- (A9) Objekt: men <ja> øh # **om de så bliver opfyldt det** ved jeg ikke endnu (MIP)
- (A10) Subjekt: **at vi så ikke bruger matematik til så meget det** er så noget helt helt andet (MIP)

Numeralsyntagme

- (A11) Objekt: fire en kvart million koster det hernede ikk (MIP)
- (A12) Subjekt: o:g øh # **de her to # de** er nyoptagelser (XLN)

Pronominalsyntagme

- (A13) Objekt: **det jeg siger de:t** det skal jeg sådan lige tænke igennem før jeg siger det (MBE)
- (A14) Styrelse: men lige sådan **hvad han har lavet f:ør det da han kom på kontor # det** er jeg ikke klar over (KKJ)
- (A14) Subjekt ø:h # **hende her hun** talte meget københavnsk (MBE)

Tabel A2: Distribution i henhold til ledtype.

	Løst fundament	Fundament	I alt
Objekt	12 (27 %)	33 (73 %)	45 (100 %)
Styrelse	4 (27 %)	11 (73 %)	15 (100 %)
Subjekt	195 (31,5 %)	425 (68,5 %)	620 (100 %)
Subjektprædikativ	0	2 (100 %)	2 (100 %)
I alt	211 (31 %)	471 (69 %)	682 (100 %)

Tabel A3: Distribution i henhold til materialetype.

	Løst fundament	Fundament	I alt
Adjektivsyntagme	8 (42 %)	11 (58 %)	19 (100 %)
Substantivsyntagme	109 (24 %)	343 (76 %)	452 (100 %)
Nominalsætning	3 (75 %)	1 (25 %)	4 (100 %)
Numeraliesyntagme	3 (50 %)	3 (50 %)	6 (100 %)
Pronominalsyntagme	55 (70 %)	24 (30 %)	79 (100 %)
Proprium	33 (27 %)	89 (63 %)	122 (100 %)
I alt	211 (31 %)	471 (69 %)	682 (100 %)

Tabel A4: Oversigt over materialeopbygning for pronominalsyntagmer.⁷

Fundament		Løst fundament	
Materialetype	Eksempel	Materialetype	Eksempel
det+REL x6	<i>det jeg egentlig bare havde sagt ..</i>	det+REL x12	<i>det der ligger derovre ..</i>
		DEMON+der(DIST)(+PP) x2	<i>det der, det det med børn</i>
		DEMON+her(PROX) x2	<i>det her</i>
PRON+REL	<i>dem der var til højre ..</i>	PRON+REL(+der) x8	<i>dem der har været på det i tyve år .., hende der lige var dronningen der ..</i>
PRON+N-Def	<i>hende moren</i>	PRON(begge)+DEMON(PROX)+NUM	<i>begge de her to</i>
PRON(-Poss)+her x2	<i>hende her, vores her</i>	PRON+XP x6	<i>hende bag disken, de herovre, dem fra Nyboder</i>
PRON+PRON(anden)	<i>vi andre</i>	PRON+her(+DEF+ADJ) x5	<i>hende her, hende her den sidste</i>
		PRON+PRON(anden)	<i>vi andre</i>
KVANT+PRON+REL x2	<i>mange af dem vi gik i skole med ..</i>	KVANT+PRON+MODIFIK x2	<i>mange af dem som jeg kender, flere af dem derindefra</i>
KVANT+DEF+PRON(anden) x2	<i>alle de andre</i>	KVANT+DEF+PRON(anden) x2	<i>alle de andre</i>
		KVANT+PRON(anden)	<i>mange andre</i>
KVANT+DEMON+her	<i>alt det her</i>		
DEF+PRON(anden) x3	<i>de andre, en anden</i>	DEF+PRON(anden) x3	<i>de andre, anden</i>
		ADJ+PRON(noget) (+PP) x2	<i>sådan noget, sådan noget som matematik</i>
PRON(UBF) x2	<i>en, nogle</i>	PRON(anden) x2	<i>andre</i>

⁷ Nøgle: x+TAL = antal gange en type optræder, ord i kursiv (*det, alle, folk* o.a.) = angivet (højfrekvent) lemma; ADJ = adjektiv, ADV = adverbium, Def = bestemt form af et substantiv, DEF = bestemt artikel, DEMON = demonstrativt pronomen, DIST = distal demonstrativ, FAM = familieterm (*mor, bror, forældre* osv.), Indef = ubestemt form af et substantiv, INDEF = ubestemt artikel, KVANT = kvantifikator (*al, hele, mange af, flere af ...* o.a.), MODI = modifikator af en slags, N = nominalsyntaxme, NUM = numeralie, Poss = possessivt pronomen, PP = præpositionssyntaxme, PRON = et pronomen, PROX = proximativ demonstrativ, REL = relativsætning, STYR = styrelse, UBF = ubestemt (pronomen), XP = hvilket som helst syntagma.

Tabel A5: Oversigt over materialeopbygning for substantivsyntagmer.

Fundament		Løst Fundament	
Materialetype	Eksempel	Materialetype	Eksempel
DEMON+N(+N) x5	<i>de børn, den politikreds og politistation</i>	DEMON(+ADJ/NUM)+N x3	<i>de her to ting</i>
DEF+ADJ/NUM+N x4	<i>det biologiske ur, den samme fætter</i>	DEF+ADJ+N x3	<i>den ene halvdel</i>
DEF+N(+N-Def) x2	<i>de ældre, menige og konstablerne</i>		
KVANT+N-Def(+PP) x5	<i>alle børnene, alt inputtet til katalogerne</i>	KVANT+DEF+PRON(<i>anden</i>)+N	<i>alle de andre praktikanter</i>
		KVANT+N-Def	<i>mange af gaderne</i>
KVANT+N-Indef x3	<i>andre mennesker</i>	KVANT+N-Indef(+PP) x2	<i>mange folk</i>
KVANT+POSS+N x5	<i>al hendes tid</i>	KVANT+POSS+N x3	<i>al vores liv</i>
N-Def(+PP) x73	<i>angsten, skiftet til holdningen</i>	N-Def(+PP) x19	<i>alkoholen, pointen i sætningen</i>
N-Indef(<i>folk</i>)(+PP) x24	<i>folk, folk fra officersmessen</i>	N-Indef(<i>folk</i>) x10	<i>folk</i>
N-Indef(+N-Indef) x21	<i>alkohol, familie og venner</i>	N-Indef (+PP) x10	<i>benzodiazepiner, lønninger i banken</i>
N-Indef+POSS+N	<i>mødre og deres teenagedøtre</i>		
ADJ+N-Indef	<i>unge studerende</i>		
INDEF+N(+PP) x4	<i>en elevuddannelse</i>	INDEF+N+PP/REL	<i>et år i Ålborg, en pige der hedder Jette</i>
POSS+FAM(+FAM) x136	<i>deres far, min mormor og morfar</i>	POSS+FAM(+FAM/+PRON) x31	<i>min mor, min mor og far</i>
POSS+N(+N/N-Poss) x21	<i>deres historier</i>	POSS+N	<i>mit stof</i>
N-Poss+N x2	<i>folks stemmer</i>	N-Poss+N	<i>børnenes stemme</i>
POSS+ADJ+N/FAM x3	<i>min bedste placering</i>	POSS+N-Poss+FAM+ <i>der</i>	<i>min søsters mand der</i>

Tabel A6: Substantivsyntagmers længde som løst fundament og fundament.

	Spænd	Middel	Antal ord per interval				
			1-3	4-6	7-9	10-12	13-
Løst Fundament	1-7	2,9	75	19	6	0	12
Fundament	1-10	1,9	290	23	2	1	0

Mann-Whitney U-test: z-værdi = -2,40936, p = 0,016.

Tabel A7: Substantivsyntagmer og sætningsniveau.

	Løst Fundament	Fundament	I alt
Ledsætning	42 (25 %)	124 (75 %)	166 (100 %)
Oversætning	46 (20 %)	186 (80 %)	232 (100 %)
I alt	88 (22 %)	310 (78 %)	398 (100 %)

χ -værdi = 1,0171, p = 0,313.

Tabel A8: Substantivsyntagmer og ledsætningstype, kun substantivsyntagmer uden intern syntaktisk kompleksitet.

	Løst Fundament	Fundament	I alt
Attributiv	6 (40 %)	9 (60 %)	15 (100 %)
Nominal (objekt)	19 (28 %)	50 (72 %)	69 (100 %)
Nominal (subjekt)	2 (22 %)	7 (78 %)	9 (100 %)
Adverbial	14 (21 %)	53 (79 %)	67 (100 %)
Nominal (styrelse)	1 (17 %)	5 (83 %)	6 (100 %)
I alt	46 (27 %)	127 (73 %)	173 (100 %)

Attributiv vs. Nominal (objekt): Fisher exact test: p = 0,362. Attributiv vs. Nominal (subjekt): Fisher exact test: p = 0,857. Attributiv vs. Nominal (styrelse): Fisher exact test: p = 0,613.

Tabel A9: Pronominalsyntagmer og intern syntaktisk kompleksitet.

	Løst fundament	Fundament	I alt
Syntaktisk kompleksitet	19 (68 %)	9 (32 %)	28 (100 %)
Ikke syntaktisk kompleksitet	32 (73 %)	12 (27 %)	44 (100 %)
I alt	51 (71 %)	21 (29 %)	72 (100 %)

χ -værdi = 0,0314, p = 0,859283.